

Академик Драгутин П. ВУКОТИЋ, председник ЦАНУ

ОСВРТ НА ЛИЧНОСТ И ДЈЕЛО НИКОЛЕ ПРВОГ ПЕТРОВИЋА ЊЕГОША

Врло поштоване колеге и драги гости,

Дужност коју имам част да обављам у Црногорској академији наука и умјетности налаже ми да вас срдечно поздравим и уз искрену добродошлицу пожелим успјешан рад.

Будући да се у својим обраћањима уздржавам од сувишне протоколарности, узео сам слободу да изнесем сопствени *Осврћ на личности и дјело Николе Петровића Његоша*.

У црногорском народу се већ пуних 150 година с кољена на кољено преносе, препричавају и задржавају у памћењу личност, дјело и вријеме првог и посљедњег краља Црне Горе, Николе Првог Петровића Његоша.

Потицао је из Династије Петровића која је више од два вијека, преко родоначелника владике Данила, потом Саве, Василија, Светог Петра и Његоша, а затим првог владара без владичанске дужности књаза Данила, утемељила државност и предводила црногорски народ.

Деветнаестогодишњи Никола Мирков, по завјету у атентату смртно рањеног стрица, књаза Данила I, као седми владар из куће Перовића - Његош, 3. августа 1860. године наслиједио је црногорски пријесто.

Школовао се у Трсту, у четвороразредној Српској основној школи, а потом се у истом граду уписао у Њемачку протестантску школу (1852-1854). Похађао је и Лицеј Луја Великог у Паризу, у који га је упутио књаз Данило I (1856).

Владао је дугих шест деценија. Наслиједио је економски заосталу земљу која се простирала на 4.450 km², да би се одлукама Берлинског конгреса 1878. године територијално проширила на 8.665 km². На овом Конгресу Црна Гора је међународно призната и, добитком Бара, први пут изашла на море.

Потписивањем споразума о разграничењу са Србијом и Албанијом, у Београду 22. октобра 1912. године, Црна Гора се знатно повећава обухватајући 14.254 km².

Према првом попису становништва, проведеном 1864. године, четири године након ступања књаза Николе I на црногорски пријесто, земљу је насељавало 198.238 становника. У двије године прије пописа вођеном рату са Турцима, 1862. године, погинуло је 2.000, а рањено 4.600 Црногораца.

У временском периоду од 1879. до 1893. године из Црне Горе се иселило, претежно у Србију, махом из егзистенцијалних, економских разлога, око 48.000 душа.

У Првом балканском рату погинуло је 36.000, а у Другом балканском рату страдао је још 961 Црногорац.

У Први свјетски рат Црна Гора је ушла са приближно 350.000 становника, од којих је једна четвртина настрадала, од погибија, глади, епидемија заразних болести и других ратних недаћа и несрећа.

У току владавине Николе Првог Петровића вођена су четири тешка и крвава рата. Црногорци су храбро бранили своју домовину, помагали херцеговачке устанике против Турске (1861, 1875), заједно са Србијом ратовали против Турака (1876), Бугара (1913) и Аустро-Угара (1914, 1915). У свим тим бојевима и ратовима Црногорци су, подстицани смјелошћу и оптимизмом свога господара, јуначки гинули и остављали своје кости по балканским разбојиштима.

Никола I је био неограничен али увиђаван и правичан властодржац. Био је романтичарски опсједнут идејом о обнављању Душановог царства.

Упорно је настојао да посну и беспутну Црну Гору уреди по угледу на напредне европске земље, а витешким митовима склоне Црногорце просвијети, образује и подстакне и на оне послове и занате који у народу нијесу били на особитој цијени.

Књаз Никола именује архимандрита Цетињског манастира Илариона Рогановића 1863, поставља Висариона Љубишу на упражњену столицу Цетињске митрополије 1882. и Митрофана Бана 1884. године.

У међувјерским и међунационалним односима је био толерантан. Између Ватикана и Црне Горе склопљен је конкордат којим се регулише положај католика у Црној Гори и обнавља Архиепископија у Бару, 1886. године.

У својим прогласима Господар апелује на Црногорце да буду великодушни према „браћи мухамеданске вјере”, молећи их да штеде и да примају раширених руку иновјернике. Он строго забрањује да се сијеку и односе главе погинулих непријатеља и 1876. године наредбом прекида тај често практиковани сурови, варварски чин.

Одважност Црногораца, становника „Црних брда”, попут легенди се ширила и глорификовала по Европи, њихов Господар је последице битке на Вучјем долу, 16. јула 1876. године, добио назив „цар јунака”, углед Црне Горе расте, она се територијално увећава и добија званично међународно признање.

Никола I је посебну пажњу поклањао развоју просвјетне дјелатности. Једину основну школу је затекао у Цетињском манастиру. У периоду од 1863. до 1872. године основане су 42 основне школе, 1869. године је на Цетињу отворена Богословија у којој ће се образовати свештеници и учитељи, а 1880. године Реална гимназија.

У дворској библиотеци су набављане све европске публикације у којима се писало о Црној Гори. Чермак је својом познатом сликом упечатљиво илустровао однос који је Господар његовао према умјетничким дјелима, склањајући их пред могућим непријатељским похарамима. Он је слао талентоване младиће у европске ликовне метрополе. Лично је отворио изложбу Пера Почека у Биљарди. Био је „пјесник у животу а политичар у поезији”. Уживао је опште уважавања у Европи. „Он је личност од великог значаја, ма колико је његова држава мала” – писало је у бечким *Ноје Фраје Пресе*.

Никола I је био физички и духовно маркантан, вишеструко обдарен државник, вјешт дипломата, неустрашив војсковођа и надахнути књижевни полиграф у: лирској и епској поезији, драми, путописној и мемоарској прози. У 17. години живота је написао прву пјесму „Шетња на Ловћен”.

Захваљујући својој државничкој проницљивости и спретности успио је да успостави сарадњу са многим европским владама, укључујући и вјековне турске непријатеље. На позив султана Абдул Хамида књаз Никола је два пута боравио у Цариграду – 1883. и 1889. године.

Изабран је за почасног члана Царске руске академије у Петрограду, 2. децембра 1889. године.

На Цетињу је, до 1910. године, било акредитовано 11 дипломатских представништава.

Удајом својих лијепих, добро васпитаних и образованих кћерки, успоставио је родбинске везе са угледним европским дворовима.

Црна Гора је проглашена за наследну краљевину, а књаз Никола за краља 15. августа 1910. године. Истог дана је произведен у чин фелдмаршала руске војске.

Ријечју, одважни и разборити Никола I је успио да у освит вијека који се приближава крају, Црну Гору сврста у ред цивилизованих европских земаља, као 17. самосталну државу у свијету.

О првом и посљедњем краљу Црне Горе Николи Првом Петровићу Његошу и његовој шездесетогодишњој владавини објављено је много историографских, књижевних и публицистичких радова и књига, а одбрањено око 20 докторских дисертација. Он је, најчешће према историјско-политичким афинитетима аутора, хваљен и кућен, његова државничка улога увеличавана и оспоравана, његово књижевно дјело прецењивано и потцењивано.

Поједини аутори оцјењују краља Николу I као закашњелог настављача идеологије просвијећеног апсолутизма, други му истичу доказане способности за спретно усмјеравање и остваривање црногорских слободарских одлика и тежњи. Неки му, пак, приговарају да није посједовао довољно адаптационих способности за нове историјске промјене и околности у међународним односима, посебно у балканским државно-политичким снажно узбуркаваним таласањима, на почетку злокобног XX вијека.

У исповиједном тону, у одмаклим годинама, краљ Никола изјављује: „Моја је задаћа у животу била одати се мирном животу и посветити се писању”. Сумирајући своју бурну и узбудљиву биографију, због које се „имао рашта и родити” – вјероватно да је, посустајући на биолошком заласку, могао условно констатовати, али сигурно не и зажалити, да су му склоности према литерарном стваралаштву биле веће, а сатисфакције мање, од афирмација стечених због оптималног владања увијек оскудним и поноситим Црногорцима.

Укратко, краљ Никола I је за собом оставио многе разноврсне значајне задужбине и дубоке трагове у свим областима живота и велика дјела у историји црногорског народа. Тумачења његове личности, дјела и времена су контроверзна. Треба их научно освијетлити и објективно, без предрасуда или политичких побуда, објаснити. Потпуна и поуздана монографија о свим аспектима дјеловања, стварања и полувјековног столовања последњег црногорског владара из династије Петровића, још увијек није приређена.

Мотиви за одржавање данашњег научног скупа у Црногорској академији наука и умјетности су садржани у настојању да се, са остварене историјске дистанце, из свих углова, студиозно и непристрасно, истражи неиспитано и провјери већ написано о дјелу и времену, односно о врлинама и манама господара и краља Николе Првог Петровића Његоша.

Користим прилику да поново поздравим све учеснике скупа и поштоване госте, да захвалим на судјеловању у раду и изразим најбоље жеље за успјешно обављање овог значајног научног и културног дуга према славном црногорском суверену.